

Філологічні науки

УДК 800

Вільгард Надія Романівна

*студентка кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

Вильгард Надежда Романовна

*студентка кафедры прикладной лингвистики
Национального университета «Львовская политехника»*

Vilhard Nadiia

*Student of the Department of Applied Linguistics of the
Lviv Polytechnic National University*

Науковий керівник:

Гриців Наталія Миколаївна

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національний університет «Львівська політехніка»*

**СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ІДІОЛЕКТУ ПРИ
ПЕРЕКЛАДІ ТВОРІВ
СУЩНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ
ИДИОЛЕКТА ПРИ ПЕРЕВОДЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ
THE ESSENCE AND FEATURES OF IDIOLECT DURING THE
TRANSLATION**

Анотація. У статті досліджено сутність ідіолектної символіки при перекладі творів та методи дослідження перекладу. Розглянуто думки деяких мовознавців, які досліджували це поняття. Описано п'ять моделей перекладу, з яких найбільш поширеною вважається ситуативно-денотативна модель. Виявлено окремі засоби творення підтексту твору,

чинники, що впливають на процес його сприйняття, декодування й еквівалентне відтворення у перекладі.

Ключові слова: ідіолект, ідіостиль, переклад, авторський стиль, модель перекладу.

Аннотация. В статье исследована сущность идиолектной символики при переводе произведений, методы исследования перевода. Рассмотрены мнения некоторых языковедов, которые исследовали это понятие. Описаны пять моделей перевода, из которых наиболее распространенной считается ситуативно-денотативная модель перевода. Выявлены отдельные средства создания подтекста произведения, факторы, влияющие на процесс его восприятия, декодирования и эквивалентное воспроизведения в переводе.

Ключевые слова: идиолект, идиостиль, перевод, авторский стиль, модель перевода.

Summary. The article investigates the essence of idiolectic symbolism in works' translation, methods of research in translation. Points of views of some linguists who have explored this concept have been considered. Five models of translation are described, of which the most common is the situational-denotative model. Some means of creating a subtext of the work, factors that influence on the process of its perception, decoding and equivalent reproduction in translation have been identified.

Key words: idiolect, idiostyle, translation, author's style, translation model.

Постановка проблеми. Поняття ідіолект давно відоме в лінгвістиці, хоча точне визначення і саме існування феномену продовжує бути предметом дискусій, зокрема в зарубіжній науці. Саме тому дослідження сутності та особливостей відтворення ідіолекту при перекладі творів сьогодні є досить актуальним.

Актуальність дослідження цієї проблематики зумовлена потребою аналізу лексико-граматичних і прагматистичних особливостей перекладу творів, що відкриває перспективи пошуку спільних та відмінних рис в ідіолектах різних представників художньої творчості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сутність та особливості відтворення ідіолекту при перекладі творів розглянуто у вітчизняних літературних джерелах. Теоретичні й практичні аспекти цієї проблеми дослідили науковці: Кикоть В.М., Кухаренко В.А., Линтвар О.М., Селіванова О.О. і ін. Методи та підходи до перекладу з урахуванням ідіолектичних особливостей текстів показано дослідженнями Козачука А.М., Матківської Н.А., Муратової В.Ф. та ін.

Метою статті є дослідити сутність та особливості відтворення ідіолекту при перекладі творів.

Виклад основного матеріалу. Уперше поняття «ідіолект» з'явилося в американському мовознавстві в 40-х рр. минулого століття і визначалось як «мовні індивідуальні навички особи в мовному колективі» або як «система індивідуальних стилістичних характеристик».

Поняття "ідіостиль" та "ідіолект", які по-різному визначаються дослідниками і, відповідно, підпадають у різні співвідношення з поняттям мови, тексту та "мовної особистості", знаходяться в останні часи у центрі уваги лінгвістичної поетики. Це пов'язано із збільшенням інтересу до проблем індивідуальної мовної творчості [6, с. 160].

Лінгвістичний енциклопедичний словник подає таке визначення: «Ідіолект – сукупність формальних і стилістичних особливостей, властивих мовленню окремого носія певної мови. Термін «ідіолект» створений за моделлю терміна «діалект» для означення індивідуального варіювання, при якому ті чи інші особливості властиві цілим групам чи колективам мовців» [5, с. 685].

У лінгвістичних наукових розвідках це поняття часто окреслюють як основу, підґрунтя для визначення індивідуального стилю, з чим важко не погодитися. Важливо виявляти засоби ідіолекту, що беруть участь у формуванні особливостей ідіостилу, способи експлікації авторських інтенцій, визначати стильові константи і домінанти.

Линтвар О.М. звертає увагу на те, що складовою ідіостилу є ідіолект письменника. Тривалий час ставлення мовознавців різних епох і напрямків до проблеми індивідуального фактора в мові, чи ідіолекту, було суперечливим, виявляло неоднакові тенденції – від відомого перебільшення його ролі до повного ігнорування [6, с. 161].

Термін ідіолект часто використовують для визначення діалекту як сукупності ідіолектів, як абстракції або як чогось середнього арифметичного.

У лінгвістиці терміни ідіолект, ідіостиль повністю ототожнювати не варто, зважаючи на ширшу сферу вживання першого та на переважання в другому виразних та маркованих засобів мови, що більш характерно для мови художньої літератури. Водночас ідіостиль можна позначати й синонімічним словосполученням індивідуальний стиль. Таке уточнення сприяє подальшим докладнішим дослідженням мови художніх творів різних письменників. Окрім цього, сьогодні зростає кількість досліджень не лише ідіостилів певних письменників, а також й ідіолектів перекладача їх творів, оскільки ідіолект перекладача відіграє не останню роль в інтерпретації художнього твору не мовою оригіналу.

Батринчук З. вважає, що ідіолект є сукупністю текстів, що постають в хронологічній послідовності у відповідності з єдиною комплексною мовною системою кожного мовця, що розвивається у часі [1, с. 16].

Ідіостиль, на думку Батринчука З., є структурою залежностей, які у своєму розвитку знаходять індивідуальний код інакомовлення творчої особистості, який в багатьох випадках є заданий на генетичному рівні і

залежить від способу мислення даної особистості. Код інакомовлення включає в себе:

- набір ситуацій, що пов'язані із епізодичною та семантичною пам'яттю індивідуума, які зазнали змін через «особисту міфологізацію»;
- систему концептуальних установок автора, які можуть змінюватись та не змінюватись у часі;
- систему композиційних функцій та систему операційних одиниць, що пов'язані із «пам'яттю слова» в їх комбінаториці [1, с. 17].

Селіванова О.О. визначає ідіолект як індивідуальний різновид мови, що реалізується в сукупності різних ознак мовлення окремого носія мови, а в письмовому мовленні виявляє риси ідіостилю [9, с. 672].

Козачук А.М. зазначає, що визначення методів дослідження в сучасній науці про переклад не є універсальним і однозначним. Велика кількість різних класифікацій методів наукового дослідження в перекладознавстві та різні мотивації у доборі їхніх назв спричинені різними критеріями, за якими ці методи були класифіковані. Вибір релевантних методів дослідження залежить від низки чинників, серед яких є матеріал дослідження. Як правило, для досягнення такої мети не використовується якийсь один ізольований метод, натомість комплексно і системно використовується низка методів [3, с. 128].

Линтвар О.М. вважає, що вивчення ідіостилю характеризується виділенням кількох напрямів. Перший характеризується орієнтацією на окремі елементи художньої системи письменника:

- 1) увага до образної трансформації слів;
- 2) наголос на естетичній модифікації виразних засобів в ідіостилі письменника;
- 3) увага до динаміки мовних форм;
- 4) наголос на композиційних прийомах і структурі;

- 5) зосередження на універсальних змістах, що по-різному реалізуються в творчості різних авторів;
- 6) в центрі – слововживання і словотворчість;
- 7) акцент на вивченні внутрішньо зумовленої системи засобів словесного вираження [6, с. 162].

Другий напрям фокусується на аналізі різних змістових і структурних форм організації мовного матеріалу та виявленні характеру їх співвіднесеності на рівні стилістичного узусу або ідіостилію. Простежується лексикоцентризм та орієнтація на виявлення загальних закономірностей у слововживанні одного або кількох письменників.

При відтворенні ідіолекту необхідно вибрати модель перекладу, яку називають умовним зображенням процедури здійснення процесу перекладу, гіпотетична побудова, яка відображає основні етапи перекладацького процесу дії, здійснювані перекладачем.

На думку Матківської Н.А., відтворення ідіолекту у перекладі ставить перед перекладачем багато завдань, одним з яких є вибір моделі перекладу, яка б найкраще відповідала усім вимогам. Ідіолект визначається як мова індивідуума, індивідуальний спосіб використання мовних засобів, що відображає не тільки особистість, переконання, темперамент, а певною мірою також нашу соціолінгвістичну біографію. Саме така складна дефініція цього лінгвістичного феномену змушує перекладача брати до уваги багато факторів, які не є повністю лінгвістичними, а радше культурними та соціальними [7, с. 282].

Матківська Н.А. зазначає, що у сучасній теорії перекладознавства найбільшого поширення отримали такі моделі перекладу: ситуативно-денотативна, трансформаційна, семантична, психолінгвістична та комунікативні.

1. Найбільш поширеною вважається *ситуативно-денотативна модель*. Ця модель перекладу полягає в тому, що будь-яка ситуація в

принципі може бути описана засобами будь-якої мови. Навіть якщо в мові відсутні найменування для якихось елементів дійсності, завжди існує можливість або утворити в цій мові нові одиниці, або описати ці елементи за допомогою сполучень вже наявних одиниць. Незмінною, інваріантною основою мовних одиниць оригіналу й перекладу є співвіднесеність цих одиниць з предметами та явищами дійсності, тобто з денотатами та референтами, спільними для різних етносів. Тобто, зрозумівши зміст оригіналу, перекладач визначає, яка ситуація в ньому описана, а потім описує цю ситуацію засобами мови перекладу. Автори цієї моделі перекладу, а саме І.І. Ревзін та В.Ю. Розенцвейг, назвали цей процес інтерпретацією [7, с. 283].

2. Основою *трансформаційної* моделі перекладу є положення трансформаційної граматики Н. Холмського. Трансформаційна граматика розглядає правила породження синтаксичних структур, характерною рисою яких є загальність лексем та логіко-синтаксичних зв'язків. Відповідно до цієї моделі процес перекладу здійснюється в три етапи. На першому етапі похідна структура в оригіналі зводиться до її ядерної структури у вихідній мові. На другому етапі відбувається перехід від ядерної структури мови оригіналу до аналогічної ядерної структури мови перекладу. І, нарешті, на третьому етапі ядерна структура в мові перекладу перетворюється в похідну відповідно до норми і узусу цієї мови. Трансформаційна модель, що встановлює відповідності лише між синтаксичними структурами оригіналу та перекладу, має обмежену пояснювальну силу і не претендує на всебічний опис перекладацького процесу; до певної міри її доповнює семантична модель перекладу.

3. Семантична модель, автором якої є англійський дослідник Дж.Кетфорд, створюється за допомогою компонентної структури лексем та використання регулярних міжмовних відповідностей. Семантична модель перекладу представляє собою процес перекладу як ідентифікацію і

збереження релевантних сем оригіналу. В основі цієї моделі лежить спроба поширити на переклад застосовану в лінгвістиці процедуру компонентного аналізу, що дозволяє розбивати значення мовних одиниць на більш дрібні елементарні смисли – семи, і ці значення розглядаються як набір таких сем [7, с. 284].

За міркуванням Кикотя В.М., часто лексичні одиниці, які автор використовує в символічному значенні та, ширше, для образного вираження, у зв’язку з повтором у різних контекстах, нарощують власну семантичну структуру (індивідуально-художнє значення), відмінну від зафіксованої в словнику. Така гіперсемантизація особливо важливої лексики завжди суто індивідуальна й відбувається під безпосереднім впливом авторського світосприймання [2, с. 25].

Кухаренко В.А. переконаний, що сукупність свідчень окремих текстів автора утворює картину його мови. Під час її вивчення необхідно виходити, по-перше, із системності останньої, не з кількісного додавання результатів аналізу одного тексту до іншого, а із взаємозв’язку та взаємозумовленості всіх виявлених характеристик та, по-друге, з їх трансформації в загальній системі письменницької мови [4, с. 76].

У зв’язку з цим необхідно наголосити на єдності творів, написаних одним автором, яка зберігається навіть за еволюційних змін його творчої манери та за жанрового варіювання. Виходячи з поняття єдності, можна розглядати всі тексти, що належать одному авторові, як індивідуально-стильову парадигму. Саме вона, у всій її повноті й цілісності, дає підставу для виявлення об’єктивного асоціативного спектру значень образу або символу, що лежить в основі підтексту, чим сприяє досягненню адекватного перекладу останнього.

4. В основі психолінгвістичної моделі перекладу лежить точка зору, що процес перекладу не вичерпується двома мовними актами, не являє собою лише операції з мовними знаками, а має більш складну структуру, в

якій задіяні два коди: зовнішній (мовний) і внутрішній (розумовий). Те, що хоче сказати автор повідомлення (сенси), кодується ним у значення. Перекладач, який виступає, передусім, одержувачем повідомлення, здійснює зворотну операцію – перехід від значення до смислу, спираючись на мовні знаки, співвідносячи їх з мовленнєвою ситуацією і з власними знаннями (тобто здійснює розуміння). Потім здійснюється мовне перекодування. Передбачається, що смисловий (розумовий) код при цьому не змінюється. Далі перекладач виступає вже в якості відправника повідомлення, яке у вигляді ланцюжка мовних знаків надходить адресату, який знову здійснює перехід від значення до змісту [7, с. 285].

5. Комунікативні моделі перекладу відповідають останнім дослідженням у галузі перекладознавства, адже вони не лише розглядають перекладача, як медіатора або посередника комунікації, але й беруть до уваги інші аспекти комунікації, тобто культурний, соціальний, прагматичний та інші.

Муратова В.Ф. дослідила, що до складнощів, пов’язаних з перекладом індивідуального стилю, можна віднести багатий, різноманітний лексикон. Якщо лексика наукової, офіційно-ділової, розмовної мови відносно обмежена тематично і стилістично, то лексика художнього стилю є принципово необмеженою. Тут можуть використовуватися засоби інших стилів – терміни, офіційні вирази, розмовні слова і звороти, публіцистику. Звісно, що всі ці різноманітні засоби підлягають естетичній трансформації, виконують певні художні завдання, використовуються у своєрідних комбінаціях. Однак принципових заборон стосовно використання лексики не існує [8, с. 70].

Оскільки текст є результатом добору засобів мови, то на нього впливають багато факторів: особистість автора, тема, форма викладу, закони мови, жанру, стилю. І від майстерності перекладача буде залежати наскільки вдалим виявиться його переклад.

Висновки. Таким чином, категорія ідіолект пройшла довгий шлях становлення як один із ключових об'єктів лінгвістичних досліджень і стала невід'ємною частиною сучасної парадигми антропоцентричної лінгвістики, водночас поповнилася такими взаємосинонімічними термінами, як ідіостиль, індивідуальний стиль завдяки вивченню ідіолектів письменників, які вимагають чіткого розмежування і методологічної бази досліджень.

Вищезазначені дефініції дають змогу говорити про те, що ідіолект позначає мову (або деяку її частину чи аспект) з певними (фонологічними, семантичними, лексичними, синтаксичними тощо) параметрами, яка може бути схарактеризована вичерпно з точки зору властивостей, притаманних окремому індивіду чи колективу.

Можемо зробити висновок про те, що поняття «ідіолект» – це сукупність індивідуальних, особливих ознак мовлення певного носія, залежних від певних екстралінгвістичних чинників, тоді як «індивідуальний стиль» – це системне поєднання, комбінація цих мовновиражальних засобів.

Література

1. Батринчук З. Розмежування ідіолекту та ідіостилю мовної особистості. Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. 2015. Вип. 740-741. С. 15-18.
2. Кикоть В.М. Ідіолектна символіка, підтекст та переклад. Лінгвістика. 2012. № 3(1). С. 23-40.
3. Козачук А.М. Визначення релевантності методів стилеметричного вивчення ідіолекту перекладача. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2018. Вип. 1(2). С. 126-132.
4. Кухаренко В.А. „Язык писателя” как аспект речевой деятельности индивида. Вестн. Харьк. ун-та. 1989. № 339. С. 74-78.

5. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В. Н. Ярцевой. – М. : «Советская энциклопедия», 1990. 685 с.
6. Линтвар О.М. Індивідуальний авторський стиль (ідіостиль), ідіолект автора художнього твору. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна. 2014. Вип. 44. С. 160-162.
7. Матківська Н.А. Вибір моделі перекладу при відтворенні ідіолекту. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна. 2014. Вип. 45. С. 281-283.
8. Муратова В.Ф. Феномен ідіолекту та проблема його перекладу. Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Філологічні науки. 2015. Кн. 2. С. 69-72.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. Полтава : Довкілля-К, 2006. 672 с.